

44. Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi

Burcu TEKİN¹

Hale ERDOĐAN²

APA: Tekin, B. & Erdođan, H. (2023). Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 547-556. DOI: 10.29000/rumelide.1331501.

Öz

Latin Amerika edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Juan José Arreola (1918-2001) eserlerinde yer alan büyüğü gerçekçilik, satir ve alegori gibi özelliklerle ülkesindeki realist edebiyat geleneğini dönüştürmek için pek çok yazara ilham kaynağı olması sebebiyle XX. yüzyıl Meksika edebiyatının en önemli öykü yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Çok yönlü bir yazar olan Juan José Arreola'nın *Makasçı* (El guardaguas) adlı kısa öyküsü de yazarın dünyada en çok tanınan ve öne çıkan kısa öyküleri arasında yer almaktadır. Demiryollarında makasları açıp kapayarak trenlere yön veren emekli bir görevli ile istasyona gelen bir yolcu arasında geçen karşılıklı konuşmadan oluşmaktadır. Juan José Arreola bu kısa öyküsünde Meksika'nın içinden geçtiği sanayileşme dönemini satirik bir üslupla ele almış ayrıca sanayileşmenin bir topluma getirdiği zorlukların altını çizmek için edebiyatta genellikle dolaylı yoldan eleştiri yapmak amacıyla kullanılan ironiye başvurmuştur. Çalışmanın amacı Juan José Arreola'nın 1952 yılında yayımlanan *Makasçı* adlı kısa öyküsünü yazarken ironiyi nasıl kullandığı ve eserinde ironiye ne ölçüde yer verdiğine ilişkin incelemenin aktarılmasıdır. Bu amaçla çalışmada öncelikli olarak ironi kavramının tanımı ve kısa tarihsel gelişiminin açıklanmasının ardından ilgili kavramın öyküdeki yansımalarının, dönem ve mekân gibi belli başlı unsurların da göz önünde bulundurularak detaylı bir şekilde sunulması planlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Latin Amerika edebiyatı, Juan José Arreola, ironi

The critique of the chaotic world and use of irony in Juan José Arreola's short story "The Switchman"

Abstract

Juan José Arreola (1918-2001), one of the eminent representatives of Latin American literature, is regarded as one of the most remarkable short story writers in the 20th century Mexican literature, as he has inspired many writers to transform the realist literary tradition in his country with magical realism, satire, and allegory in his works. As a versatile writer, his short story *The Switchman* (El guardaguas) is considered one of the most recognized and prominent works of Juan José Arreola in the world. The story is a dialogue between a retired railway worker, who directs the trains by opening and closing the switches, and a passenger coming to the station. In this short story, Juan José Arreola

¹ Öğr. Gör. Dr., Tobb Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü (Ankara Türkiye) burcutekin82@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0477-712X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331501]

² Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu (Ankara Türkiye) erdogan_hale@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0008-7770-1530

approaches the industrialization period that Mexico is going through in a satirical style as well as employing irony, which is a common tool used in literature to express criticism indirectly, in order to underline the difficulties that industrialization brings to a society. This study aims at analyzing the way and the extent Juan José Arreola utilizes irony in his short story *The Switchman* published in 1952. For this purpose, the presentation is designed to start with the definition of irony and its brief historical development and proceed with a comprehensive presentation of the reflection of the concept in the short story taking the certain elements such as the era and place into consideration.

Keywords: Latin American literature, Juan José Arreola, irony

Giriş

Juan José Arreola (1918-2001) Meksikalı bir akademisyen, editör ve yazardır. XX. yüzyıl Meksika ve Latin Amerika edebiyatlarının en büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Döneminin önemli edebiyat dergilerinde editörlük yaparak Meksika edebiyatının tanıtımında önemli bir rol oynayan yazar ayrıca Guadalajara Üniversitesi ve Meksika Ulusal Özerk Üniversitesi'nde edebiyat ve yaratıcı yazarlık dersleri vermiştir. Arreola'nın çalışmaları kısa öykü, roman, deneme ve tiyatro oyunu gibi çeşitli türlerden oluşur. Yazarın edebi üslubu ironi, mizah ve gerçek ile fantastik olanı harmanlama becerisi ile karakterize edilir (Villalba, 1985, s. 487). Bu çalışmaya konu olan *Makasçı* adlı öykünün de içinde bulunduğu bir dizi kısa öyküden oluşan *Confabulario* (1952), yazarın Ortaçağ fabllarından yola çıkarak şiirsel ve ironik vizyonuyla kendi özel hayvan koleksiyonunu anlatan kısa metinler aracılığıyla okuyucuya zengin bir fikirler, imgeler ve temalar evrenini sunduğu *Bestiario* (1958) ve çocukluk, masumiyetin kaybı ve kişisel dönüşüm temalarını işlediği romanı *La feria* (1963) adlı eserlerde genellikle vahşi bir mizah duygusu hâkimdir (Balderson ve González, 2004, s. 38).

Arreola'nın evrensel temaları ironik ve mizahi bir üslupla işlediği eserlerle Latin Amerika edebiyatında kalıcı bir miras bırakarak en büyük yazarlarından biri olarak kabul edildiği XX. yüzyıl, Meksika'da önemli değişimlerin, zorlukların ve siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

Yazarın bu çalışmaya konu olan *Makasçı* adlı kısa öyküsü, 1940-1970 yılları arasında Meksika'da kayda değer bir ekonomik büyümenin yaşanmasının yanında siyasi ve ekonomik sisteme yönelik eleştirilere de neden olan Meksika Mucizesi adlı dönemde yazılmıştır. Bu çalışmada *Makasçı* adlı kısa öykünün, XX. yüzyıl Meksika tarihinin hem olumlu hem de olumsuz bir takım gelişmeleri beraberinde getiren bir dönemde yazılmış olduğu göz önünde bulundurularak incelenmesi planlanmış, yazarın dönemle ilgili eleştirilerini aktarırken söz konusu öyküde ironiyi hangi biçim veya biçimlerde ve ne ölçüde kullandığı açıklanmaya çalışılmıştır.

XX. yüzyıl Meksikası'na kısa bir bakış

XX. yüzyıl Meksika tarihine önemli siyasi, ekonomik ve toplumsal olayların yaşandığı bir dönem olarak geçmiş, bu dönemde görülen gelişmeler de kaçınılmaz olarak modern Meksika toplumunun oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. 1910-1920 yılları arasında ülke tarihinde bir dönüm noktası olan ve Porfirio Díaz'ın diktatörlüğüne son vermekle beraber sosyal adalet, toprağın yeniden dağıtımı ve daha kapsayıcı bir siyasi sistemin oluşturulmasını amaçlayan Meksika Devrimi yaşanmıştır. Meksika Devrimi, Latin Amerika'nın Küba devriminden önce yaşadığı en derin toplumsal çalkantı olmuştur (Semo, 1978, s. 279). Bu süreçte yazarlar doğal olarak ülkenin içinde bulunduğu durumun

hissettirdiklerini eserlerine yansıtırlar. Teker García (2004) yaşanan bu edebi süreci şu şekilde özetler: "Bu dönemde kaleme alınan 300'den fazla öykü, devrimci hareketten esinlenilerek yaratılmıştır. Birçoğunda parçalı anlatım ve bölümler yer almaktadır. Belgesel tarzda yazılan yapıtlar, röportaja dayalı gazetecilik tekniklerini çağırıştırır. Kötümserlik ön plandadır. Geleneksel anlatı tarzlarının yanında yeni teknikler de denenmiştir"(s.23).

1917 yılında devletin temellerini oluşturan ve işçi haklarının garanti altına alınması, doğal kaynakların kamulaştırılması ve kilise ile devletin ayrılması gibi unsurları içeren yeni bir anayasa yürürlüğe girmiştir (Rabasa, 2000, s. 81-105). Daha sonra, 1940-1960 yılları arasında ekonomik büyümenin hızlanması, sanayileşme politikalarının uygulanması ve Kurumsal Devrimci Parti'nin (Partido Revolucionario Institucional) hâkim olduğu siyasi sistemin sağlamaştırılması gibi gelişmelerin yaşandığı Meksika Mucizesi olarak bilinen dönem yaşanmıştır (Needler, 1964, s. 154-155). 1968 yılında hükümetin otoriterliğini ve siyasi baskısını protesto etmek için gerçekleştirilen büyük öğrenci hareketi ve sonucunda yüzlerce öğrencinin güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğü Tlatelolco katliamı olmuştur (Brewster, 2002, s. 171-189). 1970'li yılların sonuyla 1980'li yılların başında devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi, ticaretin serbestleştirilmesi ve kamu harcamalarının azaltılması gibi hamlelerle ülkenin neoliberal politikalar benimsemesine yol açan ağır ekonomik kriz yaşanmıştır (Lustig, 1987, s. 227-248). Meksika, 1990'lı yılların sonundan itibaren büyük bir siyasi geçiş süreci yaşamış (Tejada, 1994, s. 77), 2000 yılında, 70 yıllık PRI iktidarı, Ulusal Hareket Partisi (Partido de Acción Nacional) adayı Vicente Fox tarafından iktidarın devralınmasıyla sona ermiştir.

Arreola'nın bu çalışmaya konu olan *Makasçı* başlıklı öyküsünün yer aldığı *Confabulario* adlı öykü kitabı yukarıda da belirtildiği gibi ilk kez 1952 yılında, Meksika Mucizesi olarak bilinen ve 1940-1970 yıllarını kapsayan dönemde yayımlanmıştır. Meksika Mucizesi, ülkede hızlandırılmış ekonomik büyüme ve siyasi istikrarla beraber önemli bir endüstriyel gelişme ve kişi başına düşen gelirden artışın görüldüğü bir dönemdir. Dönemin bu şekilde adlandırılması, Meksika Devrimi'nin sonuçlanmasının ve Kurumsal Devrimci Parti (PRI) liderliğindeki siyasi sistemin konsolidasyonunun ardından Meksika'nın yaşadığı ekonomik ve sosyal başarının vurgulanmak istenmesiyle ilintilidir. Bu dönemde ülke, sanayileşmenin ve ithal ikamesinin teşvik edilmesini içeren ve istikrar sağlayıcı kalkınma olarak bilinen ve Meksika'nın ithalata olan bağımlılığını azaltmayı ve yerli üretimi teşvik etmeyi amaçlayan bir dizi politika uygulamıştır. Diğer yandan yollar, barajlar, sulama sistemleri ve konut inşası gibi altyapı yatırımlarının yanında eğitim ve kamu sağlığının yaygınlaştırılması gibi sosyal politikalar da uygulanmıştır (Toledo, 1988, s. 98-132). Meksika Mucizesi birçok Meksikalı için sürekli ekonomik büyüme ve yaşam kalitesinde iyileşme sağlamış olsa da yaşam şartlarında zorluklar ve sosyal eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir (Ranis, 1974, s. 22-32).

Diğer yandan siyasi ve ekonomik gücün PRI'de toplanmış olması ülkede demokratikleşme eksikliği ve yolsuzluğun devam ettiği yönünde eleştirilere yol açmıştır. Meksika Mucizesi adı verilen dönemle ilgili eleştirilere neden olan olay ve durumlar ekonomik eşitsizlik, sosyal ve siyasi dışlanma, yolsuzluk ve iltimas, ekonomik bağımlılık ile kırsal ve yerli halkların marjinalleştirilmesi olarak sıralanabilir. Meksika Mucizesi sırasında önemli bir ekonomik büyüme yaşanmasına rağmen zenginlik ve faydalar eşit olarak dağıtılmamıştır. Sosyal sınıflar, kentsel ve kırsal bölgeler ve ekonomik sektörler arasındaki ekonomik eşitsizlikler devam etmiştir. Zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum genişlemiş ve Meksika nüfusunun büyük bir kısmı yoksulluk içinde ya da güvencesiz koşullarda yaşamaya devam etmiştir. Meksika Devrimi'ni takip eden reformlara ve siyasi değişikliklere rağmen PRI liderliğindeki siyasi sistem, iktidar üzerindeki katı ve dışlayıcı hâkimiyetini sürdürmüştür. Yerli halk, kadınlar ve etnik azınlıklar da dâhil olmak üzere birçok grup için siyasi katılım ve temsil eksikliği söz konusu olmuştur.

Bu dışlama, devrim sonrası dönemde hedeflenen sosyal adalet ve demokrasi ideallerini baltalamıştır. Meksika Mucizesi sırasında siyasi ve ekonomik düzeylerde yolsuzluk artmıştır. Üst düzey yetkililer ve iş dünyasının elitleri genellikle kalkınma politikaları ve programlarından orantısız bir şekilde yararlanırken yaygın yolsuzluk, kaynaklara ve adalete eşit erişimi engellemiştir. Sanayileşmeyi ve ithal ikamesini teşvik etme çabalarına rağmen Meksika, petrol ve tarım ürünleri gibi hammaddelerin ihracatına büyük ölçüde bağımlı kalmıştır. Bu ekonomik bağımlılık Meksika'yı uluslararası emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara maruz bırakmış ve Meksika ekonomisi müteakip krizlere karşı savunmasız kalmıştır. Sanayileşmeye odaklanılmasına rağmen, Meksika'daki kırsal topluluklar ve yerli halklar marjinalleştirilmiş ve yoksulluk, temel hizmetlere erişim eksikliği ve toprak dağılımında eşitsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Modernleşme ve sanayileşme genellikle bu toplulukları atlayarak eşitsizliği ve sosyal dışlanmayı sürdürmüştür. Tüm bu zorluklar ve eşitsizlikler, Meksika Mucizesi'nin ülkenin tüm sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye başarısız olduğunu göstermektedir. Meksika sonraki on yıllara geçerken, bu sorunlar daha acil hale gelmiş ve ülkedeki siyasi ve ekonomik değişim ihtiyacına katkıda bulunmuştur (Foster, 2007, s. 202-224).

Juan José Arreola ve Meksika edebiyatındaki önemi

Latin Amerika edebiyatı özellikle öykü türünde 1950-1960 yılları arasında önemli yazarların öne çıktığı parlak bir dönemi kapsamaktadır. 1950'li yıllarda Juan Carlos Onetti, Julio Cortázar öyküleriyle yazın dünyasında göze çarpan yazarlar arasındadırlar (Tekler García, 2004, s. 39). 1953 yılında Juan Rulfo "öykü türündeki tüm yenilikler adına önemli bir çıkış gerçekleştirir. Öyküye nesnel bir anlam katar ve açıklanamaz bir evreni, başka bir çıkar yolun olmadığı bir dünyayı yapıtlarında sergiler" (Tekler García, 2004, s. 40). Juan José Arreola da bu süreçte Meksika kültüründe yenilenmeyi ifade eden bir dönemde ortaya çıkan çok yönlü bir yazardır.

Meksika edebiyat tarihinde, devrim romanı döneminden sonra yaşanan ve ülke edebiyatının gitmekte olduğu yönün farkına varılmasına yol açan değişimde, özellikle 1950'li yılların başından itibaren yeni edebi tezahürlerin güçlenme sürecinde Arreola önemli bir rol oynamıştır. Odak noktası dildeki estetik ve bizzat yaşamın kendisi olan yazar, dilin özenle kullanımına dayanan şiirsel bir sanat ortaya koymuştur. Edebiyat atölyelerinin oluşturulması, tanıtımı ve koordinasyonunun yanı sıra süreli yayınların ve kitapların editörlüğü gibi faaliyetler aracılığıyla edebiyatın tüm boyutlarıyla tanıtımı alanında çalışan Arreola, 1952'de yayımladığı 28 kısa öyküden oluşan *Confabulario* ile yazar olarak da Meksika kültür dünyasında güç kazanmıştır. Ancak Arreola'nın Meksika kısa öyküsüne getirdiği yenilikler dille sınırlı kalmamıştır. Çalışmalarını tanınır kılan en önemli etken, geleneksel kısa öykünün sınırlarıyla yaptığı deneyler olmuştur. Arreola kısa öykülerini mektup, deneme, yemek tarifi, haber, röportaj, kullanım kılavuzu, fabl, reklam, günlük, kronik gibi diğer anlatı biçimleriyle ilişkilendirmiştir. Metinlerde eylem, mekân ve zaman sadece ima edilir ya da olaylar genellikle metaforlar aracılığıyla anlatılır. Arreola'nın sözdizimsel yapılar temelinde inşa ettiği kısa öykülerinin anlaşılması, edebiyat dışı evrene ilişkin referanslar olmadan oldukça güç olduğu için geleneksel öykünün sınırlarından uzaklaşabilen ve kısa öykünün ima ettiği unsurları zihninde tamamlayabilen bir okur yetkinliği gerektirmektedir (Sol, 2016, s. 41-44). Latin Amerika edebiyatında 1960-1970 yılları süresince yazılan hemen hemen tüm öykü türlerinde biçimsel yeniliğin ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu dönemde ortaya çıkan yapıtlarda geçmiş ile olan bağlar koparılmaz ama yeni bir öncü anlayış ortaya çıkar. O da, bir yazınsal yapıttaki gerçeği, metnin dışına çıkmadan kendisinde aramaktır. Bu anlayışa göre bir roman, öykü ya da şiirin neyi anlattığı değil, nasıl olduğudur önemli olan. Yapıtın kendisi, yapısı, dili, yazarın yaratıcılığı ve iletişimsel gücü sorgulanır. (Tekler García, 2004, s. 20)

Deneysellik de Meksika edebiyatının 1960'lı yıllarda öne çıkan bir özelliği olmuştur. Okuyucu metinle doğrudan ilişki kurmaya, metnin inşasına aktif olarak katılmaya teşvik edilmiştir. Bu döneme kadar etkileyici kısa öyküleriyle tanınan Arreola, 1963 yılında *Panayır* (La feria) adlı bir roman yayımlamıştır. Roman çoğunlukla, yazarın doğum yeri olan Jalisco'nun güneyindeki hayali bir kasabayla belgeler, günlükler ve diyaloglardan oluşan fragmanlardan oluşur (Echevarría ve Pupo-Walker, 2006, s. 244).

Yenilikçi ve deneysel yazım tarzıyla Latin Amerika'da büyülü gerçekçilik akımının gelişiminde önemli bir rol oynadığı düşünülen Arreola, eserlerinde fantastik, hiciv ve toplumsal eleştiri unsurlarını harmanlamış, özellikle kısa öykü türündeki ustalığıyla tanınmıştır. Öykülerinde genellikle absürt durumlar, kara mizah ve varoluşsal temaların yer alması, bu eserleri aynı zamanda düşündürücü ve eğlenceli kılmaktadır. Öyküleri aracılığıyla Meksika ve Latin Amerika'da yaygın olan eşitsizlik, yolsuzluk ve modern toplumun insanlıktan çıkarıcı etkileri gibi çeşitli sosyal ve politik sorunları dile getiren yazar, toplumun içinde bulunduğu durumla ilgili yorum ve eleştiriler ortaya koymuştur (Villalba, 1985, s. 487-489).

Özetle, Juan José Arreola, edebi yenilikleri, kısa öykü türündeki ustalığı, çağdaş edebiyat üzerindeki etkisi nedeniyle önemlidir. Katkılarıyla Meksika edebiyatını zenginleştiren yazar, hem okurlara hem de yazarlara ilham vermeye devam etmektedir.

Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi

"Söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme"(Türk Dil Kurumu, t.y.) anlamına gelen ironi kavramını Dağoğlu (2023) şu şekilde tanımlar: "İroni, yazarların sözcükleri, amaçlanan anlamı gerçek anlamlarından farklı olacak şekilde kullanmalarının, ya da basitçe ifade edersek, görünüş ile gerçek arasında bir fark koymasının önünü açan bir söz sanatıdır" (s. 411). Cebeci (2017) ise ironi tarihine yönelik araştırmacıların genellikle Platon'un diyaloglarında hocası Sokrates'e ilişkin olarak yarattığı "temsili karakter"i başlangıç noktası saydıklarını ve diyaloglardan öğrendiğimiz kadarıyla Sokrates'in çirkin ve gülünç görünümlü bir insan olduğunu belirterek Sokrates'in dış görünüşü ile iç dünyası arasındaki farklılığın, ironi tarihçileri için kavramın simgesel özünü oluşturduğunu ifade etmektedir (s. 259).

Tuğluk (2017) ironinin çoğunlukla temel anlamından çıkarak çeşitli kavramlarla etkileşim içine girdiğini, bundan dolayı da ironinin tanımını keskin bir ifade ile aktarılmasındaki zorluğu belirtir (s. 445). Tuğluk gibi Ramirez (2001) de ironi kavramının geçmişten günümüze farklı bakış açılarından kaynaklanan çeşitli önermeler içerdiğinden dolayı yorumlanmasındaki güçlükten bahseder. Çağdaş ironi düşüncesinin Batı dünyasındaki yansıması XVI. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Bunun sebebi de o dönemde yaşama dair temel zıtlıklara karşı anlayış geliştirilmesi olarak düşünülebilir. Diğer yandan belirtilen süreçte ekonomik ve sosyolojik anlamda yaşanan değişim ve dönüşümler de ironik bakışın gelişmesinde yardımcı etmenler arasındadır (Cebeci, 2017, s. 264-265). Farklı alanlarda çeşitli kavramlar içinde etkileşim gösteren, çeşitli tür ve teknikleri olan ironi, edebiyatta okuyucunun ilgisini çekmek ve okuyucuya konuya ilişkin farkındalık kazandırmak amacıyla kullanılmıştır. Atay (2019) makalesinde farkındalık kavramının ironinin temel ilkelerinden biri olduğunu vurgular (s. 298). Okuyucu metindeki ironik tonları yakaladığında sorgulamaya ve olaylara daha farklı bir yönden bakmaya başlar, görünenin ardındakini keşfeder. İronik anlatıma günümüz perspektifinden bakıldığında evrensel anlayışın şekillenmesine ve özümsemesine katkıda bulunduğu da söylenebilir (Cebeci, 2017, s. 280).

Kierkegaard gibi her biri kendi alanında önemli isimler tarafından yorumlanan ironi kavramı, geçmişten günümüze konuyla ilgili araştırmacıların katkılarıyla felsefe ve sanat gibi disiplinlerde çeşitli şekillerde incelenmiştir. Edebiyatta da eserlere yansımalarıyla yer alan kavramın, dünya edebiyatında yazarlar tarafından çeşitli tür ve teknikleri kullanılmaktadır. Juan José Arreola da öykülerinde ironiyi kullanan yazarlar arasında yer almaktadır. Arreola (2018) en önemli üç eserini kendine has üslubuyla şu şekilde yorumlar: "Confabulario olgun ve olguna en yakın hikâyelerle kalacak. İlkel ve sonsuza kadar ham kalacak olanlar *Varia Invención*'a gidecek. *Bestiario*'ya ise tamamlayıcı olarak aruz vezni eklenecek çünkü iki durumda da kısa metinlerden oluşuyor; şiirsel düzyazı ve düzyazısal şiir"(s. 13). 1952 yılında yayımlanan *Confabulario*'nun içinde yer alan *Makasçı* adlı kısa öyküsü Arreola'nın en ünlü eserleri arasındadır. De Mora (1993) *Confabulario*'nun Arreola için en kişisel ve samimi öykü kitabı olduğunu belirtir (s. 65). Yazarın 1949 yılında yayımlanan ilk kitabı *Varia Invención* ile karşılaştırıldığında hemen hemen her iki kitabın da aynı teknikle yazıldığı ayrıca toplumsal eleştiri, sanat, din ve ahlak gibi temel konuların da her iki kitapta bulunduğu gözlemlenmektedir (De Mora, 1993, s. 66).

Eserlerinde genellikle mizahi bir üslup benimsediği gözlenen Arreola'nın *Makasçı* adlı kısa öyküsünde ironiyi ülkesine yönelik toplumsal eleştiri yapmak için kullanıldığı düşünülebilir. Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere, Meksika Devrimi ve sonrasında yaşananların, Meksika Mucizesi ve döneme yönelik eleştirilerin, doğal olarak dönem edebiyatını doğrudan etkilemiş olması ve yazarların ülkenin içinde bulunduğu durumla başa çıkmak için ironiyi bir ifade aracı olarak eserlerinde kullanmış olmaları muhtemeldir (De Mora, 1993). Bunun yanı sıra, yaşanan Dünya Savaşları da özellikle Arreola gibi yazarları oldukça etkilemiştir. Bu felaketin üstesinden gelmek için yazarlar ironi kavramında olduğu gibi eserlerinde fantastik unsurları kullanarak kendilerine ve okuyucuya farklı bir bakış açısı sunarak bir kapı açıp içinde buldukları durumla başa çıkmaya çalışmışlardır. Juan José Arreola da özellikle kısa öykülerinde ironinin yanı sıra varoluşçuluğu ve fantastik unsurları kullanmış, gerçek ve fantastiği birbirini içinde harmanlayarak kendi dünya anlayışını okuyucunun değerlendirmesine sunmuştur (Fahim, 2018).

Makasçı'da olay örgüsü demiryollarında makasları açıp kapayarak trenlere yön veren emekli bir görevli ile istasyona gelen yolcu arasında geçen karşılıklı konuşmadan oluşmaktadır. Issız ve köhne bir tren istasyonuna telaşlı bir halde gelen yolcu, T. noktasına gitmek istemektedir. Görevli, yolcunun pek çok şeyi gözden kaçırdığını ve yapması gerekenin yolcu konaklama yerine gidip bir süreliğine oda kiralaması gerektiğini belirtir. Bu sözlere rağmen yolcu ısrarla T. noktasına gitmek istemektedir (Arreola, 2018). Bu bağlamda Arreola okuyucuya, görevliyi bir ironi aracı olarak kullanarak ulaştır. İsrarla trene binip gitmek isteyen yolcuya görevli şu bilgileri verir:

Bu ülke bildiğiniz gibi demiryolları ile ünlüdür. Henüz gereken düzenlemeleri yapmak mümkün olmadı fakat çok büyük şeyler yapıldı. Mesela sefer saatleri yayımlandı, biletler basıldı. Döşenen raylar ülkenin her bir noktasına erişiyor, biletler en uzak ve en küçük kasabalara kadar ulaşıyor. Geriye bir tek trenlerin belirlenen saatlerde hareket edip doğru istasyonlardan geçmesi kaldı. (Arreola, 2018, s. 33)

Yolcunun duruma istinaden şehirden geçen bir tren olup olmadığını sormasından sonra emekli görevli şu cevabı verir:

Var desem yalan olur. Sizin de fark edeceğiniz gibi raylar var fakat henüz işler durumda değil. Bazı bölgelerde ancak tebeşirle yere iki çizgi çekilebildi. Şu anki koşullarda hiçbir trenin buradan geçme zorunluluğu yok fakat bu geçmeyeceği anlamına gelmiyor. Ben hayatım boyunca çok geçen tren gördüm ve inen yolcular da tanıdım. Gerektiği kadar beklerseniz belki sizi de güzel ve rahat bir vagona bindirme şerefine nail olurum. (Arreola, 2018 s. 33)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere görevli, demiryolları üzerinden sistem eleştirisi yapmaktadır. Bu durum Meksika'nın hızlı sanayileşme sürecine bir gönderme olarak düşünülebilir. Ekonomik bağlamda ülkenin orantısız bir şekilde büyümesi ve ülkede yaşanan çeşitli sorunların bir yansıması olarak yazar, ilgili durumu titizlikle metnin içine işler ve paradoksal bir biçimde okuyucuya sunar. Öykünün ilerleyen bölümleri de aynı çizgide ilerler. T. noktasına gitmek isteyen ısrarlı yolcuya karmaşık işleyişi anlatan görevli, bir anlamda bu kaotik dünyayı da absürtleştirerek aktarır. Görevli ironik bir söylemle aslında ülkedeki trenlerin işlediğini ve yolcuların bu trenleri kullandığını anlatırken bir yandan da yolcuların bu kadar oluşuma rağmen sistematik hizmet alamadıklarını ve/veya alamayacaklarını hesaba katarak, kısaca trene binen hiçbir yolcunun istediği yere gidebilme beklentisine kapılmadan yolculuk yaptığını söyler (Arreola, 2018, s. 34). Görevli, yolcunun bu karmaşık durumu anlamlandıramaması üzerine şunları söyler:

Vatandaşlara hizmet verme arzusunda olan şirket belli zorlu aşamalardan geçmek zorunda. Geçiş olmayan yerlerde treni döndürmek gerekiyor. Bu yüzden kimi zaman bir trenin yolculuk süresi birkaç yılı bulabiliyor. Bu süreçte içerideki yolcuların hayatında da ciddi değişimler yaşanabiliyor. Örneğin sıkça karşılaştığımız ölüm vakaları. Lakin şirket bunun da önlemini aldı. Trenlerin arka bölümüne cenaze evi ve mezarlık olarak kullanılabilen vagonlar ekledi. (Arreola, 2018, s. 35)

Bitmek bilmeyen tren yolculuğu üzerinden metaforlarla olayı anlatan görevli, sosyal eşitsizliği de bazı zamanlarda trenlerin tek ray üzerinde gidebildiğinden dolayı ray üzerinde bulunmayan vagonlarda konaklayan yolcuların yaşadıkları sarsıntı nedeniyle birinci sınıf yolcuların ray üzerindeki vagonlara yerleştirildiğini, ikinci sınıf yolcuların ise kaderlerine terk edilerek sarsıntıya maruz kaldıklarını, fakat bazı hatlarda iki rayın da olmadığı durumlara rastlandığını, bu süreçte de hem birinci sınıf hem de ikinci sınıf yolcuların eşit derece sorun yaşadıklarını anlatır (Arreola, 2018, s. 35). Bu durum aslında hem ironik hem de trajikomiktir. Yazar demiryolu şirketini, içinde karmaşanın, dolandırıcılığın ve sahtekârlığın hüküm sürdüğü bir toplum olarak okuyucuya yansıtır. Arreola'nın ironisi onun aracılığı ile okuyucuya gerçeklikten çok da uzak olmayan bir görüntü sunar. Öykü hem varoluşçu hem de yer yer fantastik unsurlar içerirse de Arreola'nın demiryolları ile ilgili olası göndermesi doğrudur. Yazar o dönemde Meksika'da sürekli arzılan trenleri ironik bakış açısıyla ustalıkla eleştirmektedir (De Mora, 1993, s. 66).

Öykünün geneline hâkim olan belirsizlik ve tekinsizlik hali, emekli görevliyi şaşkınlıkla dinleyen yolcuyu oldukça yormasına rağmen, yolcu sorgulamadan hâlâ T. noktasına gitmek istemektedir. Görevli yolcuya trenin elverişsiz bir araziye girmesi sonucunda yaşanan aksaklıktan dolayı uzun süre arazide mahsur kalan yolcuların bir süre sonra F. kasabasını kurduklarından bahseder (Arreola, 2018, s. 35). Fikrini değiştirmeyen yolcuyu kendine has yöntemleriyle uarmaya çalışan görevli daha sonra T. istasyonunun bir hayalden ibaret olduğunu dile getirir: "Misal siz T. istasyonuna vardığımızı zannedebilirsiniz, hâlbuki sadece bir illüzyondur. Çok yoğun olan seferleri düzenlemek için şirket belli yöntemlere başvurmak zorunda kalıyor. Yalnızca görüntüden ibaret olan istasyonlar var" (Arreola, 2018, s. 37). Bu sözlerin üzerine görevli T. istasyonunun buraya çok da uzak olmadığını, fakat şimdilik oraya direkt giden hiçbir tren olmadığını belirtir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere, yazar hızlı bir şekilde sanayileşen Meksika toplumunun paradoksal yapısını ironiyi kullanarak aktarır. Öykünün ilerleyen sayfalarında görevli, yolcuya, trenlerde gönüllü gizli ajanların olduğundan, bu nedenle yolcunun konuşmalarına dikkat etmesi gerektiğinden bahseder. (Arreola, 2018, s. 39). Görevli daha sonra, bazen yolcuların bindikleri treni hareket ediyor sanmalarına rağmen aslında bunun da şirketin bir oyunu olduğunu, trenin bazen günlerce hatta haftalarca hareket etmediğini anlatır. Kimi zaman da gizli emirler alan tren mürettebatının buldukları

yerdeki doğal kaynakları tanıtacaklarını bahane ederek yolcuları vagonlardan indirdiklerini ve sonra onları kaderlerine terk ederek trenin tam gaz kendi yoluna devam ettiğini belirtir (Arreola, 2018, s. 39). Yazarın bu sözlerle ironik bir biçimde dile getirmek istediği de kırsal bölgelerde yaşayan halkın, ülkenin içinden geçtiği sanayileşme sürecinden toplumun diğer kesimleri kadar pay alamamasını, ülkede bulunan petrolün hammadde olarak ihraç edilmesiyle ülkenin uğradığı zararı eleştirmek olabilir.

Öykünün sonunda ise trenin geldiğini fark eden yolcuya görevli şu soruyu sorar: "Şansınız var! Yarın meşhur istasyonunuza varacaksınız. Hangisiydi? X. diye cevap verdi yolcu (Arreola, 2018, s. 40). Yazarın yolcuyu, emekli demiryolları görevlisiyle yaptığı konuşmaya başlamadan önce gitmek istediği T. istasyonu yerine, konuşmanın sonunda X. istasyonuna gitmek istediğini söyletmesi, ülkenin içinde bulunduğu kaosa ve yaşamın belirsizliğine bir teslimiyet ifadesi olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Arreola, demiryollarını bir ironi aracı olarak kullanarak bir yandan Meksika'nın karşı karşıya kaldığı hızlı sanayileşme sürecine dikkat çeker, diğer yandan da genel anlamda yaşamın belirsizliğine ve karmaşıklığına vurgu yapar. Buna bağlı olarak demiryolu şirketi de içinde kaosun hüküm sürdüğü bir toplumu yansıtmaktadır.

Demiryolları şirketinin, yaşanan olası ölüm vakaları için trenlerin arka bölümüne, cenaze evi ve mezarlık olarak eklediği vagonlar, sanayileşmenin, ülkede yaşayan fakir halkın karşı karşıya kaldığı sorunların çarpıcı bir biçimde eleştirildiğini gösterir. Ayrıca Meksika tarihinden bağımsız okur için karmaşık ve belirsiz bir yaşam döngüsünü ifade eden demiryollarını işleten şirketin de kader kavramıyla ilişkilendirildiği düşünülebilir: sonuçta her yaşam bir şekilde son bulacak ve yaşam kayıplarla devam edecektir.

Arreola öykünün bazı zamanlarda tren rayları ve vagonlarda yaşanan karmaşadan dolayı tüm sınıflarda seyahat eden bütün yolcuların büyük sorunlarla karşı karşıya kaldıklarının anlatıldığı bölümünde, gerçekten de demiryollarında sık sık meydana gelen arızaları eleştirirken, ülkenin içinden geçtiği ekonomik sürecin toplumun her kesimini eşit olarak etkilememesine karşın, yaşanan hızlı değişimden dolayı her kesimin eşit olarak bocaladığına dikkat çeker. Aynı zamanda dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan toplumsal bir olay da o toplumun her kesimini belli miktarda etkileyecektir çünkü insan sosyal bir varlıktır, içinde yaşadığı toplumdan tamamen bağımsız ve kopuk bir yaşam süremez.

Emekli görevli ve yolcu arasında geçen konuşma sırasında, trenlerin yarattığı aksaklıklardan dolayı açık arazide mahsur kalan yolcuların bir süre sonra bir kasaba kurduklarının anlatıldığı bölümde, yaşanan sanayileşme süreci sırasında ülkenin farklı bölgelerinden çalışmak için gelenlerle yeni, ancak yetersiz yerleşim yerlerinin kurulmasına ve/veya insanın yaşamı boyunca kadersel olarak karşı karşıya kaldığı bir durum sonucu kendini hedeflediği yerden farklı bir noktada bulabilmesine ayrıca o noktada başka kişilerle bir ortaklık kurabilmesine işaret ettiği düşünülebilir.

Görevlinin, ısrarla trene binmekten vazgeçmeyen ve T. istasyonuna gitmek isteyen yolcuya, şirketin bazı istasyonları yalnızca görüntüden ibaret olarak kurduğu ve bazen gidilmek istenen istasyonun yalnızca bir illüzyondan ibaret olabileceğiyle ilgili sözleri, hızlı sanayileşme sürecinin, Meksika halkına vaat ettiği refahın bir yanılsama olabileceğine, insanların ulaşmak istediklerine kavuştuklarında sahip oldukları başka şeyleri kaybedebileceklerine dikkat çeker. Diğer yandan, daha yolun başındayken üzerinde

düşünülmemiş bir hedefe doğru, sorgulama yapmadan yola çıkanlar, hayatlarının asıl yön ve hedefini kaybedeceklerdir.

Öykünün sonunda yolcunun fikrini değiştirmesinin nedeni tam olarak anlaşılmasa da görevlinin aktardığı kaotik işleyiş ve belirsizlik olmadığı kesindir çünkü öyle olsa yolcunun herhangi bir istasyona gitmek için herhangi bir trene binmekten vazgeçmesi beklenir. Yolcunun kararını T. istasyonundan X. istasyonu doğrultusunda değiştirmesi "X" in sembol olarak matematikte "bilinmeyen bir değişken" i belirtmek için kullanıldığı göz önünde bulundurularak yolcunun içinde bulunduğu kaotik duruma tamamen teslim olması ve/veya yaşamın belirsizliğini kabullenmiş olması olarak yorumlanabilir.

Kaynakça

- Arreola, J.J. (2018). "Makasçı" *Confabulario* içinde (s. 32-40). (N. Turan, Çev.). İstanbul: Alabanda Yayınları.
- Atay, S. (2019). İroni ile yoğrulmuş bir parodi örneği olarak Oğuz Atay'ın "ne evet ne hayır"ı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (17) , 298-307 . DOI: 10.33692/avrasyad.590645
- Balderson, D. ve González, M., (Ed.). (2004). *Encyclopedia of Latin American and Caribbean Literature 1900-2003*. London: Routledge Taylor&Francis Group.
- Brewster, C. (2002, April). The Student Movement of 1968 and the Mexican Press: The Cases of "Excelsior" and "Siempre"! *Bulletin of Latin American Research*, 21(2), 171-190. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/3339451> adresinden alındı
- Cebeci, O. (2017). *Komik edebi türler: parodi, satir ve ironi*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- De Mora, C. (1993). E. Valcárcel (Ed.), Las confabulaciones de Juan José Arreola: *Hispanoamérica en sus textos: ciclo de conferencias* (A Coruña, 1992), içinde s. 63-81. España: Universidad da Coruña, Servizo de Publicacións . Erişim tarihi: Haziran 20, 2023 tarihinde <https://ruc.udc.es/dspace/bitstream/handle/2183/8573/CC-05art5ocr.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı
- Dağoğlu, T. (2023). The concept of double audience for irony based on the theory of binary opposition sense and sensibility by Jane Austen. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (56) , 411-420 . DOI: 10.30794/kausbed.1198265
- Echevarría, R. G. ve Pupo-Walker, E., (Ed.). (2006). *The Cambridge History of Latin American Literature* (4th Printing, Volume 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fahim, I. F. (2018). Existencialismo y crítica social en "El Guardagujas" de Juan José Arreola. *Candil: Revista del Hispanismo-Egipto*, (18), 395-410.
- Foster, L. V. (2007). *A Brief History of Mexico* (4. b.). New York: Checkmark Books.
- Lustig, N. (1987). Crisis económica y niveles de vida en México: 1982-1985. *Estudios Económicos*, 2(2/4), 227-249. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/40311212> adresinden alındı
- Needler, M. C. (1964). Review of Mexico: Revolution to Evolution, 1940-1960. *Political Science Quarterly*, 79(1), 154-156. doi:<https://doi.org/10.2307/2146597>
- Rabasa, E. O. (2000). Historia de las Constituciones mexicanas. Haziran 2023 tarihinde <http://ru.juridicas.unam.mx/xmlui/handle/123456789/9208> adresinden alındı
- Ramírez, J. L. (2001). La existencia de la ironía como ironía de la existencia. Una investigación sobre el sentido. *Isegoría*, (25), 115-145. <https://doi.org/10.3989/isegoria.2001.i25.587>
- Ranis, G. (1974). ¿Se está tornando amargo El Milagro mexicano? *Demografía y economía*, 8(1), 22-33. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/40602025> adresinden alındı

- Semo, E. (1978). *Historia mexicana, Economía y lucha de clases*. México D.F.: Ediciones Era.
- Sol, C. (2016). *Juan José Arreola: El "paraíso" terrenal en tiempos de Juan José Arreola*. Guanajuato: Universidad de Guanajuato.
- Tejada, F. E. (1994). Tansición en México. *Política Exterior*, 8(41), 77-85. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/20643568> adresinden alındı
- Teker García, A. (2004). 20. yüzyıl Latin Amerika Öyküsü. Ankara: Ürün Yayınları.
- Toledo, E. (1988). El Milagro Mexicano. *Ascenso y Crisis Del Estado Social Autoritario: Estado y Acumulación Del Capital En México, 1940-1976* (s. 97-140). içinde México: El Colegio de Mexico. Mayıs. 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/j.ctvhnobfc.6> adresinden alındı
- Tuğluk, A. (2017). İroni nedir. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(29), 441-467.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). İroni. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Haziran 20, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>
- Villalba, J. B. (1985). La obra de Juan José Arreola . *Colección Tesis Doctorales N° 44/85*. Madrid: Editorial de la Universidad Complutense de Madrid.